

Munich Personal RePEc Archive

The subjective rights of rest and leave in the bulgarian labour law – evolution and tendencies

Andreeva, Andriyana

University of Economics – Varna

2017

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/92590/>

MPRA Paper No. 92590, posted 09 Mar 2019 05:29 UTC

СУБЕКТИВНИТЕ ПРАВА НА ПОЧИВКА И ОТПУСК В БЪЛГАРСКОТО ТРУДОВО ПРАВО - ЕВОЛЮЦИЯ И ТЕНДЕНЦИИ

Доц. д-р Андрияна Андреева
Икономически университет – Варна

THE SUBJECTIVE RIGHTS OF REST AND LEAVE IN THE BULGARIAN LABOUR LAW – EVOLUTION AND TENDENCIES

Assoc. Prof. Andriyana Andreeva PhD
University of Economics – Varna

Резюме

В доклада се разглежда проблематиката свързана със субективните трудови права на почивка и отпуск. Проследява се еволюцията в развитието им в българското право, закрепването им в правни източници от международното и вътрешно право в съответствие с потребностите на съвременното общество. На база на анализ на трудовоправните норми и юридическа практика се правят обобщения и изводи, набелязват се актуални проблеми и съвременни тенденции.

Ключови думи: *субективни трудови права; право на почивка; право на отпуск; видове почивки; видове отпуски.*

Abstract

The report examines the problems related to the subjective labour rights of rest and leave. It follows the evolution in their development in the Bulgarian labour law, their attachment to the legal sources of international and domestic law in accordance with the necessities of the contemporary society. On basis of the analysis of the labour law norms and the judicial practice are made resumes and conclusions, marked some actual problems and contemporary tendencies.

Key words: *subjective labour rights; right of rest; right of leave; types of rest; types of leave.*

Въведение

Правата на човека са въпрос предизвикващ нестихващ интерес и вълнуващ изследователи в различни области на науката. В развитието на човешкото познание редуването на различни периоди е нещо обичайно и в този смисъл те отразяват идеологически и/или управленски нагласи, в които акцент се поставя в едни случаи на индивида в други на общността. Респективно на това приоритет се дава на правата или на задълженията.¹ Това е относимо, както за субективните права на индивида, така и към конкретните видове права обусловени и свързани с труда. Понятието субективно право е фундаментално за правната теория и тази правна конструкция се свързва с времето на раждане на модерните общества в Европа. Борбата за права на индивида датира от XIII век и се свързва с подписването на Magna Carta Libertatum. Дългият път в развитието на правата от феодалното общество до съвременното на обединена Европа свидетелства за еволюцията, както в разбирането и доктриналното отражение на понятието, така и в нормативното закрепване на различните видове субективни права в актове на международното право и националните законодателства на отделните страни.

Българското трудово право се създава на един по-късен етап съпоставено с другите европейски страни. Този начален момент е обясним предвид дългия период на робство и свързаните с него различни и нетипични начини за уреждане на взаимоотношенията между работниците и работодателите². Историята на този правен отрасъл е в тясна връзка и е обвързана със защитата на трудовите права (шир.смисъл), които се свързват от своя страна с развитието на капиталистическите отношения и зараждащата се икономика в третата Българка държава. На развитието на трудовото право, както и на отделните права и правни институти има посветени множество изследвания на водещи български доктринисти (Р.Ошанов³, проф.

¹ Michel, Viley, *Le droit et les de l home*, Paris, 1983, p. 15.

² Вж. Средкова, Кр. Трудово право. Обща част. Лекции, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 2010, с.35-37

³ Вж. Ошанов, Р. Правната закрила на труда в България. С., 1943

Радоилски⁴, проф. В.Мръчков⁵ и др⁶., които са ясна следа за зараждането, развитието, трудностите и тенденциите, съпътстващи общата идея и мисия за създаването на национална трудовоправна система гарантираща правата на работниците и създаваща предпоставки за развита икономика.

Изследването на правата на човека в съвременната „модерна“ държава⁷ е тематика актуална във всеки един конкретен момент, предвид динамиката на съвременното общество и разностранните процеси, които влияят както върху философията на понятията, така и върху тяхното конкретно регламентиране и съответно реализация.

Актуалността на темата се аргументира от засиленият социален аспект на тези трудови права, което на всеки един етап от развитието на трудовия пазар в съответствие с реалните икономически отношения налага преосмисляне на законодателните решения и практиката в тяхното приложение.

Основната цел на доклада е изследване на субективните права на почивка и отпуск в българското трудово законодателство. Проследяване еволюцията в развитието им, закрепването им в правни източници от международното и вътрешно право и видовото им конкретизиране в съответствие с потребностите на съвременното общество.

В изпълнение на това автора си поставя **следните задачи**: 1) извършване на кратък актуален правен анализ на действащата национална нормативна уредба регламентираща правото на почивка и отпуск; 2) сравнителноправен ретроспективен анализ с предходни

⁴ Вж. Радоилски, Л. Трудово право. Историческо развитие. С., НИ, 1957

⁵ Вж. Мръчков, В. Развитие на трудовото право. - В: Развитие на социалистическото право в България. С., НИ, 1984, 280-309; Мръчков, В. Новият Кодекс на труда и развитието на трудовото право. Правна мисъл, 1986, бр.4, 19-34.

⁶ Андреева, А., Йолова, Г. Трудово и осигурително право, изд. Наука и икономика, Икономически университет-Варна, 2014, с. 93-96; Андреева, А. и Йолова, Г. Трудовоправни и осигурителноправни аспекти на отпуска поради временна неспособност. VIII международна научна конференция Икономиката в променящия се свят - национални, регионални и глобални измерения (ИПС-2017). Варна: Наука и икономика, Т. 2, 2017, с. 183 – 188.

⁷ Вж. Вълчев, Д. Правата на човека и съвременната държава, сп. Съвременно право, кн.6, 1997.

законодателни решения; 3) извеждане на съвременните тенденции за развитие на българското трудово законодателство в областта на правото на почивка и отпуск.

Методологията на изследване в настоящия доклад включва: **1.** Комплексен анализ на правната уредба на правата на почивка и отпуск в исторически, сравнителноправен и актуален аспект; **2.** Анализирание взаимовръзката на правата посредством паралелното им изследване; **3.** Проучване на доктринални изследвания– теоретичен обзор, систематизация и класификация.

Акцентът в доклада е поставен на актуалната материалноправна уредба на субективните права на почивка и отпуск в националното трудово право. Предвид ограничения обем на изложението видовете почивки и отпуски са използвани само за доказване на значимостта и съвременните насоки в развитието на изследваните права. Настоящият доклад е част от монографично изследване, в рамките на което се анализират други аспекти и взаимовръзки между правните институти.

Изложение

Правото на труд е неизменно свързано с правото на почивка и отпуск. В правната теория тези права се отнасят към т. нар. „съпричастни права“⁸ и в тази си роля те пряко се свързват и са зависими от социалната държава, като съответно чрез упражняването им гражданите допринасят за нейното развитие. Тези права са били обект на историческо развитие, което надхвърля националните предели на страната и взаимства от достиженията на международната общност в посока облекчаване труда на работниците и служителите, посредством въвеждането на оптимални почивки и отпуски. В този смисъл развитието им отразява етапите едновременно в законодателството в конкретната страна, нейните нормотворчески традиции и теоретичните възгледи относно тяхната същност. За значи-

⁸ Вж. Друмева, Ем. Трудовите права с основни права. Сб.Юбилеен сборник посветен на 80-годишнината на проф. д.ю.н Васил Мръчков, ИК „Труд и право“, С.,2014, 58.

мостта на тези права свидетелстват и множеството международни актове, които установяват правната рамка и тенденцията, спрямо която отделните национални законодателства следва да се придържат. Правната уредба на правата на почивка и отпуск обхваща вътрешна и външна уредба. От своя страна външната нормативна уредба обхваща универсални актове и актове на европейско равнище.

Международният пакт за икономически, социални и културни права (МПИСКП)⁹ отразява значимостта на правата на почивка и отпуск, отреждайки им място сред универсалните човешки ценности¹⁰. Международната уредба се обогатява и детайлизира посредством актовете на специализираната организация – Международна организация на труда (МОТ), Конвенция № 14 относно седмичната почивка (индустрия), 1921 г. (ДВ. бр. 36 от 06.05.1997г.)¹¹ Конвенция №106 относно седмичната почивка (търговия и канцеларски служби), 1957г. На ниво европейски норми относим източник се явява Европейска социална харта (ЕСХ).¹²

В правото на ЕС уредбата на социалните права е залегнала в множество актове, сред които пряко касателство към правото на почивка имат: Директива 94/33/ЕО на Съвета от 22 юни 1994г. за закрила на младите хора на работното място; Директива 2003/88/ЕО на Европейския парламент и съвета от 4 ноември 2003г. относно някои

⁹ Международният пакт за икономически, социални и културни права е приет от Общото събрание на ООН на 16 декември 1966 г. Ратифициран е с Указ № 1199 на Президиума на Народното събрание от 23 юли 1970 г. ДВ, бр. 60 от 1970 г. Текстът на пакта е обнародван в ДВ, бр. 43 от 28 май 1976 г. Пактът е в сила за България от 3 януари 1976 г.

¹⁰ Средкова, Кр. Трудово право. Специална част. Дял I, Индивидуално трудово право, Университетско издателство“Св. Кл. Охридски“, С.2011, с.198

¹¹ Приета на III сесия на Генералната конференция на Международната организация на труда в Женева, Швейцария, на 25 октомври 1921 г. и влязла в сила на 19 юни 1923 г. Ратифицирана от България със закон през 1924 г. - ДВ, бр. 81 от 1924 г. Ратификацията ѝ е официално регистрирана в Международното бюро на труда на 6 март 1925 г. В сила за България от 6 март 1925 г. Обнародвана, ДВ, бр. 36 от 6 май 1997 г.

¹² Ратифицирана със закон, приета от 38-о Народно събрание на 29.03.2000 г. - ДВ, бр. 30 от 11.04.2000 г. Издадена от Министерството на труда и социалната политика, обн., ДВ, бр. 43 от 4.05.2000 г., в сила от 1.08.2000 г.

аспекти на организацията на работното време.

С оглед поставените в доклада задачи акцент в анализа представлява националното законодателство. В сравнителен ретроспективен аспект конституционната регламентация на правото на труд и респективно на правото на почивка и отпуск е заложено в средата на 20 век и се свързва с приемането на първата социалистическа Конституция. В новата българска конституция от 1991г. уредбата е лаконична, като с това се предоставя възможност за уреждане в детайли и видово разнообразие посредством норми от текущото трудово законодателство.

В българското трудово право закрилата на правата на гражданите са регламентирани на конституционно ниво в чл. 48, ал. 5. „Работниците и служителите имат право на здравословни и безопасни условия на труд, на минимално трудово възнаграждение и на заплащане, съответстващо на извършената работа, както и на почивка и отпуск при условия и по ред, определени със закон.“ Този текст неслучайно е определен като уникална конституционна конструкция от проф. В. Мръчков (Мръчков, 2017)¹³, т.к в него се съдържа третият пласт от конституционното право на труд, изградено от множеството субективни трудови права. Именно в тази плоскост на разглеждане може да се обоснове значимостта на правата на почивка и отпуск в съвременното трудово право в България. Те съставляват част, елемент от общото кумулативно единство на права образувачи конституционното право на труд.

На второ място конституционната регламентация обвързва разглежданите права и със съответстващата защита съответстваща на йерархичното място, което законодателят им е отредил.

В сравнителен план с уредбата в международните източници и по-конкретно МПИСКП може да бъде направен извод за съответствие на българската конституционна уредба със съвременните аспекти в международната. Изцяло има съответствие между чл.48, ал.5 КРБ и чл.6 и 7 МПИСКП, което от своя страна е адмирация за бъл-

¹³ Мръчков, В. Субективно право и субективни трудови права, изд. Сиби, 2017, с. 166.

гарският нормотворец, който по този начин на конструиране на правата на почивка и отпуск им предоставя двойна закрила . От една страна по линия на вътрешно йерархично съответствие на законите текстове от националното законодателство с нормите на конституцията (т.е противоконституционност пред КС по реда на чл.149, ал.1, т.2 от КРБ) и на второ място по пътя на установяване на несъответствие на законите с международните договори (чл.149, ал.1, т.4 КРБ).

В обобщение може да се направи извод, че по силата на чл.48, ал.5 от КРБ правата на почивка и отпуск са конституционни субективни права.

Тяхното нормативно разгръщане е извършено на законово ниво в Кодекса на труда, съответно чл.150-154 КТ – правото на почивка и чл.155-178 КТ- правото на отпуск. Източниците на тези права се явяват и норми от подзаконови актове¹⁴ и вътрешните актове на работодателя¹⁵.

Тази многостепенност в регламентацията на правата на почивка и отпуск позволява да се направят някои обобщения:

1. Законодателят отчита значимостта на изследваните права, като им дава конституционна регламентация и посредством това им отрежда закрила на най-високото конституционно ниво;

2. Законната уредба посредством КТ дава детайлизация за видовото разнообразие на изследваните права и взаимовръзката им с други трудовоправни институти (работно време, престой и др.)

3. Подзаконовата уредба на правата на почивка и отпуск освен допълнителна детайлизация, предоставя и още един вид защита, а именно посредством контрол за законосъобразност на подзаконовата уредба от страна на ВАС.

4. Регламентацията в актове на конкретния работодател отразява уникалността на източниците на този правен отрасъл, а освен

¹⁴ Напр. Наредба 5 от 1999г. за условията, реда и изискванията за въвеждане на физиологични режими на работа (обн. ДВ., бр.54 от 1999г.) и

¹⁵ Вж. Гевренова, Н. Правилникът за вътрешния трудов ред. С.:Сибир, 2007, с. 145; Василев, Ал. Трудово право. Бургас:Бургаски свободен университет, 1997, с. 235-236.

това е изява за все по навлизащата свобода във взаимоотношенията между страните по трудовото правоотношение.

5. Всички тези нива на регламентация не променят, а напротив по-цялостно изграждат същността на правото на почивка, респ. на отпуск.

Българското трудово законодателство въпреки сравнителни кратката си история е показало стремежа на нашия законодател да следва актуалните за времето достижения на международната общност и на отделни чуждестранни законодателни решения. Развитие на правата на почивка и отпуск е с интензитет съответстващ на развитието, което има държавата в определеният период. Това рефлектира, както пряко върху нормативните текстове, така и върху реализацията на прокламираните права.

За реалното приложение на правата на почивка и отпуск е необходимо кумулативно единство от няколко елемента¹⁶:

➤ Правни условия изразяващи се в създаването на адекватни национални източници, регламентиращи в детайли отделните правни институти

➤ Икономически условия гарантиращи приложението на практика на прокламираните права¹⁷.

В обобщение можем да кажем, че правото на почивка и отпуск са основни субективни права с произведен характер, които въпреки, че са с конституционна регламентация (чл.48, ал. 5 от Конституцията на Република България (КРБ) се явяват зависими и обусловени от правото на труд. Тези права отразяват в същността си и корелативната зависимост на връзката работник или служител-работодател. Явявайки се право на работника или служителя, те едновременно с това задължават работодателя да осигури тяхното ползване при условия и по ред определени със закон.

Правата на почивка и отпуск са призвани да изпълняват защитната функция на трудовото право, а тяхната реализация е проява

¹⁶ Вж. Друмева Ем. Още за основните права на гражданите. –Правна мисъл, 1994, бр.4, 3-12.

¹⁷ Реш. на КС 2 от 2006 г.

на социалната ангажираност на работодателя¹⁸. Развитие на тези правни институти претърпява развитие, както в житейски план (отразен в разбирането на хората за почивка и отпуск в тяхното ежедневие, което неминуемо е свързано с труда), така и в съответстващата нормативна регламентация и доктринални разбирания за същността им.

Заключение

Извършеният анализ на субективните права на почивка и отпуск в българското трудово законодателство позволява да бъдат направени някои изводи и обобщения, както и да бъдат поставени нови въпроси за последващи изследователски интереси. Българската трудовоправна уредба на правото на почивка и отпуск в своето развитие следва обективно протичащите процеси в развитието на обществото. В тази си еволюция развитието в настоящият етап следва международноправните норми в областта на правата на човека. Именно в тази връзка възниква последващият въпрос готова ли е международната уредба посредством правните си механизми да защити тези права и да гарантира тяхната реализация в свят с нови предизвикателства различен от периода на приемането на основните универсални актове.

Използвана литература

1. Michel, Viley, *Le droit et les de l home*, Paris, 1983.
2. Андреева, А. и Йолова, Г. Трудовоправни и осигурителноправни аспекти на отпуска поради временна неработоспособност. VIII международна научна конференция Икономиката в променя-

¹⁸ Първи стъпки в систематизация дори на осигурителната уредба са базирани на трудовоправните принципи за отговорност на работодателя и държавата при реализиране на професионалните рискове – Закон за обединяване на работническите фондове(1914 г.),Закон за осигуряване на работници и служещи в случай на злополука и болест(1918 г.), Закон за осигуряване на работници и служещи в случай на злополука и старост (1918г) - Йолова, Г. За социалната роля на осигуряването. Правната наука и бизнесът - заедно за устойчиво развитие на икономиката, Варна: Наука и икономика, 2016,с. 183.

щия се свят-национални, регионални и глобални измерения (ИПС-2017). Варна: Наука и икономика, т. 2, 2017, с. 183 – 188.

3. Андреева, А. Трудовият договор – традиции и тенденции в променяща се икономическа среда, конференция Икономиката в променящия се свят: национални, регионални и глобални изменения. Варна: Наука и икономика, ИУ-Варна, т. 1, 2015, с. 29-32.

4. Андреева, А., Йолова, Г. Трудово и осигурително право. Варна: Наука и икономика, ИУ-Варна, 2014.

5. Василев, Ал. Трудово право. Бургас: Бургаски свободен университет, 1997.

6. Вълчев, Д. Правата на човека и съвременната държава. сп. Съвременно право, кн. 6, 1997.

7. Гевренова, Н. Правилникът за вътрешния трудов ред. София: Сиби, 2007.

8. Друмева Ем. Още за основните права на гражданите. сп. Правна мисъл, бр.4/1994, с. 3-12.

9. Друмева, Ем. Трудовите права с основни права. Сб. Юбилеен сборник посветен на 80-годишнината на проф. д.ю.н Васил Мръчков. София: ИК „Труд и право“, 2014.

10. Йолова, Г. За социалната роля на осигуряването. Правната наука и бизнесът - заедно за устойчиво развитие на икономиката, Варна: Наука и икономика, 2016, с. 183.

11. Мръчков, В. Новият Кодекс на труда и развитието на трудовото право. сп. Правна мисъл, бр. 4/1986, с. 19-34.

12. Мръчков, В. Развитие на трудовото право. В: Развитие на социалистическото право в България. София, НИ, 1984, с. 280-309.

13. Мръчков, В. Субективно право и субективни трудови права. София: Сиби, 2017.

14. Мръчков, В. Трудово право. София: Сиби, 2012.

15. Ошанов, Р. Правната закрила на труда в България. София, 1943.

16. Радоилски, Л. Трудово право. Историческо развитие. София, НИ, 1957.

17. Средкова, Кр. Трудово право. Обща част. Лекции, София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2010.

18. Средкова, Кр. Трудово право. Специална част. Дял I, Индивидуално трудово право, София: Университетско издателство “Св. Кл. Охридски“, 2011.

За контакти: Доц. д-р Андрияна Андреева,
Икономически университет - Варна,
a.andreeva@ue-varna.bg